

"שבת שאחרי פורים"
"שבת הבחורים"

בעיר וורמייזא, השבת והשבוע שאחרי פורים היו "שייכים" כל כולם לבחורים... כל המצוות היו נעשות על ידי הבחורים. ומנהגי שבת זו אין דומה להם בכל קהילות ישראל!

ערב שבת היו מתאספים הבחורים בבית אחד, שותים יין, שרים ושמחים. משם היו יוצאים בשיירה לבית הכנסת, לבושים בבגדי משי ושבת. לפנייה היה מרכזד 'סגן המלמד' משתטה ומשמח... כך צעדו בעליזות רבה עד לבית הכנסת, שם התיישבו על מקומם של בעלי הבתים החשובים שבקהילה והתפללו.

למחרת, הם העולים לתורה, והגבאים מסתובבים בבית הכנסת ומודיעים למי שקנה כיבודים בתחילת השנה, שיוותר לבחורים, ואף אם לא ימחלו, הבחורים יקחו את מצוותו... ומי שיש לו חיוב עלות, גם אותו הבחורים לא מחוייבים להעלותו לתורה, אלא אם כן יתן להם לכל הפחות מידה של יין, שאז חייבים להעלותו... רק ל'שביעי' היו מעלים את הרב, כנהוג באשכנז.

כללו של דבר "שבת הבחורים" עיקר, ומנהג עוקר הלכה, ויד הבחורים על העליונה.

עוד נהגו: בני הקהילה היו חייבים לתת לבחורים פתק ובו רשום כמה מידות יין יתן להם כל ראש משפחה, כל אחד לפי עושרו. ואם לא יתן, כופים אותו לומר 'רוצה אני'. ויש להם רשות למשכנו על כך... ועל הפתקים חתומים הפרנסים.

ובמשך השבוע היו הבחורים סועדים כל יום בבית אחר, ושותים מיין זה. והיו חובשים במשך השבוע כובעים עם סמל מצוייר עליהם. וכל זמן שנשאר מן היין שאספו היו חובשים את הכובעים הללו...

(מנהגים דק"ק וורמייזא, "תקנות וורמייזא" משנת ת"א)

דרשתו של הגאון רבי יוסף נחמיה קורניצר, אב"ד קראקא
חריף ונכון - בימים ההם בזמן הזה!

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם. כי המן בן המדתא האנגי צורר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם. (ט"ז-ד) יש לדקדק מהו הלשון הזה 'אשר החלו לעשות', ומה 'כתב מרדכי', ואיך פתאום הפך המן ל'צורר כל היהודים'?

ונראה לומר שבני ישראל החלו מעצמם לחגוג את פורים, את הצלתם, לעשותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות. בא מרדכי והוסיף מצות מתנות לאביונים. וזה שנאמר שקיבלו עליהם, הן את מה שהחלו לעשות והן את 'כתב מרדכי'.

ויש לבאר: המן כצוררי היהודים בכל הדורות עשה במחשך מעשהו ולא גילה זממו שדעתו לאבד את כל היהודים, רק אמר שכוונתו לדלת העם, לאותם תלמידי חכמים שאינם מכניסים, שאינם 'משרתים', אלא לוקחים את כספי המדינה ומוצצים את דמה, אבל חלילה לו להרע לטובים ולעשירים, אשר הם מועילים למדינה - יצרניים, וזהו שאמר 'ולמלך אין שוה להניחם'.

ובעונותינו, רבים מהיהודים תולים את שנאת ישראל בגלל עניי ישראל, ומדמים בנפשם כי רק עליהם תעבור כוס התרעלה, אבל להם יועיל כספם ביום עברה...

זהו שאמר מרדכי לאסתר 'אל תדמי' - כונת הצוררים הללו לכלל האומה, יחלו בקטן, אבל את מחשבתם יעשו עד גדול. עם ישראל הינו גוף אחד, ואנו מחוייבים לתמוך בידי אחינו הדלים, לא נשנא אותם, זהו ענין 'מתנות לאביונים', את זה קיבלו עליהם! (דרשות רבינו יוסף נחמיה - פורים)

'מוצאי שבת שאחרי פורים!'

"באמסטרדם עשו שמחה גדולה ב'מוצאי שבת שאחרי פורים': כל הלילה היו עושים ברחובות שמחה, פרצופין ושטויות בגלל פורים שעבר, בפרסום גדול ברחובות קריה כאילו העיר שייכת להם... ורובם אשכנזים, שיש באמסטרדם יותר משלושת אלפים אשכנזים, והם לוקחים יותר מדי חירות, כאילו הם המושלים ומלכי הארץ... דבר פלא!"

(מעגל טוב - שנת תקל"ח)

מנהג קדמון פה במצרים ביום הפורים, שהנערים סובבים את שכונת היהודים רכובים על "נושא אדם" כסוס, פרד, חמורים ואפילו רכובים על גמלים, עושים זכר ל"והרכיבוהו על הסוס ברחוב העיר"...

ומנהג זה היה יפה אם היה נשמר בנימוס, אך כיוון שנתקלקל ואינו בטעם הטוב, וגורם צער בעלי חיים, ובשל הדוחק הרכובים באים לידי סכנה ונזק, על כן ביטלו עדיף מקיומו. ("נהר מצרים")

* שייפרגז-סוס המלך העומד בראש האורות שעליו רכב מרדכי היהודי (ע"פ תרגום שני)

מפני שכל הניסים שארעו לישראל בימי אחשורוש היו על ידי יין, לכן חייבים להשתכר בפורים, להודות ולהלל. וישתה כאוות נפשו, רק שיהיה לשם שמנים, לזכור את הנס שבא ממשתה היין ולא למלאות כריסו.

(צירוף החיים לתלמיד הרשב"א)

בעיר פוניבז' תלמידי הישיבה היו באים אל ביתו של הרב וראש הישיבה, הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן לשמוח בשמחת הפורים. שנה אחת באמצע ההכנות לסעודת פורים, נעלמה לפתע העוזרת הליטאית, כל המאמצים לאתרה עלו בתוהו. במוצאי פורים היא חזרה לעבודתה כשעל פניה סימני השתאות...

כששאלו להיכן נעלמה? השיבה שהיא חששה לחייה, בראותה את כמויות היין והמשקאות החריפים שזרמו לבית הרב. אצלנו, כך אמרה, עם כמות כזו של משקאות חריפים המסיבה היתה מסתיימת עם קטטות ומכות, פצועים והרוגים... (הרב מפוניבז' ח"א)

ארע המקרה בירושלים, שני ערבים התקוטטו בשוק, קם אחד ודקר את חברו בסכין, ואחרי יומיים התפגר. הושיבו את הרוצח ב"קישלה". קרובי הרוצח, כדי להצילו מתליה, טענו שהיה שיכור מיין שקנה אצל היהודים, ובשל כך לא היה אחראי למעשיו...

הפחה הורה לחקור אם אמת הדבר שהיה שיכור באותו שעה, ומי מכר לו את היין? בא 'מליץ הפחה' לבית האשכנזי פייגל'ה שהיתה מוכרת יין ושכר. ואמר לה: "אם תתני לי שוחד הרי זה טוב, ואם לא אני מלשין עליך לפחה שאת היא זו שמכרה לרוצח את היין..." מיראתה נתנה לו שוחד, והלה הלך וכיסה את דמו...

לא עברו ימים רבים והמלשינים שוב הלשינו עליה. הפחה שלח שוטרים לחפשה ולא מצאוה, כי התחבאה.

קרא הפחה לפרנס העיר היהודי והורה לו שיביא את פייגל'ה, כי הוא רוצה לתלותה. כראות הפרנס שהענין גובל בסכנת נפשות, הציע לפחה סכום כסף מכובד כדי להצילה. החל הפרנס לחפש היכן פייגל'ה מתחבאת ולא מצאה, ונצטער מאד, כי לא ידע מהיכן יהיה לו לשלם לפחה...

אמרו לו משרתי הפחה: אל תצטער על הכסף, כי אנו מכירים את שאר מוכרות היין... הלכו המשרתים לכל המוכרות, ואיימו על כל אחת ואחת, שאם לא תיתן להם כסף, נלשין כי את היא זו שמכרה את היין לרוצח... ואכן העסק עבד וכולן שילמו.

עברו מספר שבועות ופייגל'ה הראתה פניה... מיד תבעו ממנה מוכרות היין את הכסף שנתנו, וטענו שבזכותו היא ניצלה מתליה. אך היא טענה כנגדם: כל הענין הוא עלילת שוא, הרוצח לא קנה את היין ממני, ואם אינכן מאמינות לי, אני מוכנה להשבע על כך בבית הדין. התגלגלה התביעה לבית הדין.

פסק ה"ראשון לציון", הגאון רבי נסים חיים מזרחי: ענין זה הינו עלילה על כלל מוכרות היין שעסקו במלאכה אסורה זו, שכידוע מכירת משקאות משכרים אסורה לפי האיסלם. ועובדה היא, שמשרתי הפחה ידעו היטב מיהן מוכרות היין, היכן הן גרות וכמה כסף לתבוע מכל אחת ואחת...

לפיכך, הכסף אותו נתנו מוכרות היין אינו עבור הצלתה של פייגל'ה דווקא אלא שוחד עבור הצלתן. לכן למעשה יש לחשב את סכום הכסף הזה, להוסיף לחשבון את סכום השוחד הראשון ששילמה פייגל'ה, ולחלקו בין כולן.

(שו"ת "אדמת קודש")

לא תמיד היין הביא שמחה לעם ישראל... כל צרה ורעה שפקדה את המוסלמים בירושלים הוסברה בירידה המוסרית שנובעת משתיית היין. השלטון המוסלמי אסר על שתיית יין בפרהסיא, ואף הגביל את יצור היין אצל בני החסות, היהודים והנוצרים. והביאו בספרי העיתים:

"באם תהיה עצירת גשמים, היהודים חסרי אונים הם ושרויים במצוקה גדולה, שהערבים מתאספים והולכים בין חנויות ובתי היהודים והנוצרים, ומנפצים את כלי היין... ואף את שאר הכלים בהם הם נתקלים... ומאשימים אותם שבגללם אלוקים מונע את הגשמים כי הם כופרים ושותים יין, וקונסים וגוזרים עליהם".

יש לציין כי בסופו של דבר, בדרך כלל היו השלטונות ממתיקים את הגזירות בתשלום "כופר נפש"...

(איגרת רבי משה בסולה וס"ה)

מלפנים בירושלים כאשר קידשו בבית הכנסת, העמיד שמש בית כנסת את צלוחית היין בארון הקודש. ועל ידי זה באה תקלה, כי נוצרי אחד התגנב בהחבא, והחליפה בצלוחית דם. ורק באורח פלא ניצלו מהסכנה שריחפה על ראשם. מאז תיקנו שלא יקדשו על היין בבתי הכנסת בירושלים.

(מנהגי א"י סי' כ' הוספות)

מי שטעם יין הונגרי...

מעשה שארע בעיירה הפולנית וירושוב. יום אחד הביא הדוור לאחד מיהודי המקום, סוחר עורות, תעודת משלוח על קרונית שלימה של יין טוקאי משובח שנשלח מהונגריה לכתובתו...

היהודי נדהם וטען שבודאי נפלה כאן טעות, הרי מעולם לא הוא ולא משפחתו עסקה ביבוא יין מהונגריה. ויתירה מכך מאימתי יהודי מתעסק עם יין נסך... אולם הדוור התעקש, על תעודת המשלוח כתוב שמו של היהודי, ואין עוד אדם אחר בוירושוב הנקרא בשם זה, משמע שאין מקום לטעות...

העיירה נהייתה כמרקחה, הלמדנים התווכחו בסוגיית יין נסך ובהלכות טעות וגזל גוי. האם יין זה נחשב ל"נזדמן לו", שהרבה פוסקים התיירו בנזדמן לו לעשות סחורה. בקיצור, כל העיירה לא היו לה דאגות אחרות אלא מה דינה של קרונית יין הונגרי...

לבסוף נפתרה הבעיה באופן [בלתי צפוי... לאחר מספר ימים נכנס לחנותו של היהודי הכומר של העיירה, וביקש לראות את תעודת המשלוח של היין. מיד התבררה הטעות, הכומר היה שתיין רציני, והוא שהזמין את המשלוח, אלא שטעות במשרד הדואר גרמה לכך ששמו של הכומר נרשם על חבילה שהיתה מיועדת ליהודי, ושמו של היהודי על משלוח קרון היין...

(ספר קהילת וירושוב ועין יו"ד קי"ז א, ש"ך, פ"ח, רמ"א קכ"ג א' ו' לפתי תשובה" שלימד זכות)

וצריך ששכלו יתבלבל כל כך עד שלא ידע לכוון מי הברוך ומי הארור... ומפני מה חייבו בדבר זה, והרי הוא ענין כבד וקשה! שמעתי טעם בזה, שהמין ביקש להשמיד את כל היהודים, נעשה אנו ענין דומה לזה מתוך שמחה, עד שנשארו כמתים מושכבים ארצה... (סדר היום" ועין בזה ב"מחברת הקודש" דברים נפלאים!)

באיזו עיר לא שלחו משלוח מנות בפורים? צפת!

"משלוח מנות איש לרעהו לא מקיימים בפורים בצפת משום מעשה שהיה: פעם אחת קינאו הנכרים ביהודי צפת על הכלים שראו שבהם שולחים מנות זה לזה, והיתה עת צרה, לכן ביטלו משלוח מנות... ואנחנו שלחנו זה לזה אך ורק בתענית אסתר.

וביום י"ד הלך הפקיד בכבודו עם רבי יוסף זאבי מבית לבית, אף שהיה יום סגריר וגשם שוטף. גבה ממון ל"מעות חיתין" מכל איש אשר ידבנו לבו, גם אצלי היה. ולא היה די במה שאסף והוצרך ללוות אצל ערבי בריבית, כדי שיהיה לו לחלק לעניים ולומדי התורה קמחא דפסחא".

(אהבת ציון" ז' מהנוסע ר' שמחה)

מצפת לצרפת

על הקשר בין משלוח מנות לעגל הזהב

בפורים היו נותנים בעלי הבתים מתנות לגויים שכניהם ומשרתיהם... מנהג משונה זה החל באותם עניים שהתביישו לבוא ולבקש מתנות לאביונים, היו שולחים את בניהם הקטנים עם שפחותיהן הגויות, נתנו בעלי הבתים העשירים גם להן.

והיה הדבר קשה בעיני רש"י כקוצים - מתנות לאביונים בישראל נאמרו ולא בגויים, והנותן להם גוזל את העניים, וטוב ממנו הזורק אבן לים, שמראה שמתנות יום הפורים נועדו גם לגויים... וקרא עליהם את הפסוק "וכסף הרביתי לה זזהב עשו לבעל" שהקב"ה נתן לישראל שפע של זהב, והביאוהו למשכן, הגיע העגל, נתנו גם לו, נמצא שאיבדו את הראשונות! משל לאדם שבאו אליו אורחים יהודים, הכניסם ואירחם, שיבחוהו כולם. באו גויים, קיבלם גם כן, אומרים עליו 'זה שוטה, דרכו בכך!' אמנם למעשה קבע רש"י וכן נפסק בשו"ע, שבמקום שהרגילו במנהג 'הקוצים' הזה אין לבטלו, מפני דרכי שלום.

(תשובות חכמי צרפת ולותר, הגהות מיימוניות הל' פורים, הפרדס, או"ח תרצ"ד ג)